

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

8349

Stark G. H. G. G. G. G.

Quay H. H. G. G. G. G.

M. S. / Dec 1893

891-99

7-89

542-3

-89

217

ՀԱՅԻՈՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՀԱՅԻՈՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ТИФЛИСЬ.

Типо-Лит. А. О. Меликъ-Шах-
назарянца.

1893

№ 2003

mess

6023

3

891.542-3

9-895

(Графъ Левъ Ник. Толстой).

Գ Ր Ե Ց

ԼԵԻՈՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ:

§ Φ Ψ Ξ Υ

Տպարան և լիմադ. Ա. Յ. Մելիք-Շահնազարեանի:

1893

Дозволено Цензурою Тифлисъ, 15-го Июля 1893 г.

ԱՆՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆԻՅ ՍՊՐԴԱԾ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ.

- 2—երես— 5 — տող դաձնիլ—դարձնիլ
 4— 7 — հետ — — հետ:
 4— 14— ճնշէ — որ ճնշէ
 4— 18— մինչև և մինչև
 4— 21— ինձասելով,—ինձ, ասելով.
 5— 1 —կարծես—կարծէք:
 5— 5 —գրանութեան— գրականութեան
 5— 9 —շատ է — շատ են
 6— 22—Ժամամանակ—Ժամանակս
 7— 13—ի մարտասահման—իմ արտասահ-
 ման
 7— 17—իմ ուղևորութեանս պատճառով ար-
 տասահման—իմ արտասահման ուղևո-
 րուելուս պատճառով.
 8— 2 ցանկին — ցանկալին
 8— 5 երբէք, երբէք—երբէք, երբէք,
 8— 15—կըշնջամ — կըշնջամ
 16— 2 —բերած — բերած
 16— 2 —մատասրի — մատաղ սրտի
 16— 8 —մէջ — — — իրենց մէջ
 16—10 —շնորհալի — շնորհալի...
 32—22 — որ խալիսին «խաբեմ, ջիբս լցնեմ»:
 որ՝ «խալիսին խաբեմ ջիբս լցնեմ»:
 32—25 — ազեղ — — տգեղ:

ՆԱԽԱԲԱՆ.

I.

Դ՛հ, որ տնկեցիր այստեղ ազգութեան
Վեհ գաղափարի գրօշակը փայլուն,
Որ հաստատ մնացիր քո վսեմ կոչման
Մինչև գերեզման իջնելու պահուն,

Դ՛հ, որ քո անկեղծ ու ազնուափայլ
Սրբազան գործով յառաջ մղեցիր
Նորածիլ սրտեր, պատուելով մռայլ,
Լուսոյ յաղթանակն 'ի լոյս ածեցիր,

Կարճ ևս արդեօք մարդկային սրտում
Զգտնել որրան, չգտնել կայան,
Ուր, հանգստադուարճ խնդութիւններում
Խնդայ վեհ հոգիդ, ցնծայ յաւիտեան:

Ես տեսնում եմ որ, յարգոյ բարեկամ,
Նախանձի դեռ քո սրտի խորքում
Արմատ է հանել. քո ողբ ու կական
Ձեռ նարկած գործիս գլխին են թափվում:

Սակայն ես երբեք երես չեմ դաձնիլ
Իմ ընտրած շաղկից. թէպէտ ես փշոտ
Ու տատասկոտէ. ինձ պարտէտանիլ
Եղբօրս ցաւերն, վշտերն արիւնոտ...

Ինչքան որ կ'ուզես թափիլ իմ գլխին
Քո ողբ, հառաչանք, անբաւ յիշոցներ,
Ես պիտ' ընթանամ... մինչ տեսնեմ Մասին
Իւր ձեռքին բռնած Վոլսաւոր գէնք եր...

Մայիսեան գեղեցիկ գիշերներէց մէկն էր.
Երկնակամարի ազատ եթերում, լուսնի շուր-
ջը հաւաքուած, փայլում էին աստղերը, որոն-
ցից իւրաքանչիւրի հայեացքը կենդրոնացած
էր մարդկային չարանենգ սրտերի վրայ: Գո-
լովինսկի պրօսպեկտով անցու գարձ անողնե-
րի թիւը չափազանց էր: Ես և Սամուէլ Նո-
րիկեանը, որ արտասահմանից նոր էր վերա-
դարձել գիւղատնտեսական վկայագրով, նըս-
տեցինք նոյն տեղի աթոռներից մինի վրայ և
անցեալի ուշագրաւ յիշողութիւններից կա-
խարդուած, պարոնը առանձնայատուկ դրու-
թեամբ սկսեց պատմել արտասահմանեան հայ
ուսանողների դրութիւնը, նրանց դառը վի-
ճակը, մեծագոյն մասի աղքատ, գիւղացի լի-
նելը, տոկունութեան եռանդնու աշխոյժը և
ապագայի փայլուն ասպարէզը՝ յօգուտ ազ-
գային բարօրութեան, յառաջադիմութեան:
Նորա ամեն մի խօսքի արտասանութիւնից կա-

րելի էր եզրակացնել թէ ինչ սէր է տաճում
դէպի ազգը, դէպի հայրենիքը, եղբայրները,
որոնք այնտեղ, բազմատառապ Հայաստանի
խորքերումն ընկած տանջվում, տառապում
են: Նա ինքն էլ էր տանջվում, որովհետեւ
շատ թէ քիչ ծանօթ էր ազգային պատմու-
թեան հետ նա արտասահման եղած ժամա-
նակ կցկտուր լուրեր էր ստանում և վշտա-
հար արտից խորին հառաչանք էր արձակում—
«Միթէ ինձ ասա, նորա համար էր քո արիւ-
նաներկ նահատակութիւն, քո ընտրեալների
զոհած դիակներ, որ դռնդանայ այժմ բըռ-
նութիւն: Նորա համար էր, որ Աւարայրը
ընդունեց իւր ծոցքաջ քաջ վկաներ, ճնշե-
հային գերութեան բեռը, որ դժողբփոխունին
նորա պարզ օրեր: (Շահագիր. Սմբ): Նա ծա-
նօթ էր հայդրականութեան, հրատարակու-
թիւնների հետ մինչև անգամ չէր զլանում
ազատ ժամերը նուիրելու նոցա աշխատակցու-
թեան: Յանկարծ թողնելով խօսքը, դարձաւ
ինձասելով.— Դուք ճանաչում էք կառքում
նստած պարոնին:— «Ո՛չ ո՞վ է—բժիշկը:— Հէ՛,
բժիշկ Մելիք Արմիկեանը,— իսկ ո՞ւր է գնում
այժմ, գիտէ՞ք, — Ոչ ասացի, ես:— Տեսնում էք
ինչ փառաւորապէս բազմած է կառքում,

կարծես ողջ աշխարհքը իրեն է պատկանում.
«Լայաղ» էլ չի անում որ բարևի:— «Էհ, պա-
րոն Սամուէլ, Ռուսիայի համալսարանաւար
տըներն այնքան էլ ազգային խնդիրներով չեն
պարապում. նոքա ոչ լրագրութեան, ոչ գրա-
նութեան գուրծերում չեն խառնվում, նրան-
ցը միայն այն է որ, ստանան ռոճիկը և փա-
ռաւոր կեանք վայելեն:— Զպարապելը հօ չ'ը-
պարապել է, բայց շատ է փքվում: Աղայ
Մատ թէոսեանի տուն է դնում, խեղճի կինը
հիւանդ է:— «ո՞վ. օրիորդ Սաթիւնիկը, դիմեցի
ես Սամուէլ Նորիկեանին:— Այո՛, այո՛, օրիորդ
Սաթիւնիկ Պանդխտեանը՝ տիկին Մատթէոսե-
անը, ասաց պ. Սամուէլն ու խոր հառաչեց:—
բայց ինչ է հիւանդութիւնը:— «Ասում են
լուսնոտութիւն է պատահել: Գիշերները վեր
է կենում անկողնից երեսը շուտ շուտ խա-
չակնքելով, բարձրանում է գրասեղանի կամ
պահարանի գլուխը և այն տեղից, ձեռքն ըն-
կածը ձգում ամուսնու վերայ: Մատթէոսեանը
շատ է մտաւտանջութեան ենթարկուել, սկս-
եալ այն օրից, ինչ որ կնոջը պատահեց այդ
դէպքը, այնպէս փոխուել, գունատուել է որ,
տեսնողը հազիւ հազ կարողանում է ճանաչել
նրան: Մազերը սկսել են սպիտակել, քաղց-

րահայեաց դեմքի ժպիտները չքացել, անյայտացել են:

Պարոն Սամուէլ. պէտք է դրա առաջը շուտափողթ առնուի, դա վատ հիւանդութիւն է. ինքն իրեն կ'վեր կենալ, կ'զնայ զանազան բարձրութեանց վրայ կ'կանգնէ, և մինչև անգամ, վալր կընկնէ և յաւիտեան չի 'վեր կենալ:— Է, թողէք 'ի սէր Աստուծոյ, հայերիս այդ սնտոի ապաշտութիւնը: Ինչ է նշանակում այդ, դեռ մի լսեցէք, յետոյ ինչ կուզէք արէք, ոչոք ձեր ձեռքը չէ բռնում այդ բոլորը մեր պառաւներից հնարուած բաներ են, ուրիշ ոչինչ: Ուսում ես ստացել, բայց դու դարձեալ պառաւանման, այդպիսի ասացուածների հաւատ ես րնծայում:

—Այո՛, ձիշտ է ձեր ասածը, բայց կան դիպումներ, որոնք տեղի են տալիս հաւատ րնծայելու:— Ուրեմն դուք թերահաւատ էք, և հաւատում էք և չէք հաւատում:— Լաւ, լաւ, խնդրեմ վերջ տաք այդ վիճաբանութեան և շարունակէք:— Այժմ, գիմնադիտ եղած ժամանակ, այսպէս սկսեց պ. Սամուէլն իւր պատմութիւնը, կարծեմ սրանից 9 տարի առաջ, ծանօթացալ օրիորդ Սաթենիկ Պանդխտեանի հետ: Պէտք է խոստովանուել

որ նա ինձ սիրում էր բառիս բուն նշանակութեամբ և այդ ինձ ուղարկած նամակներից է երևում, ուր ամենախորին զգացմունքով բացատրում էր սէրը, նրա առկայծուիլը և ապա փոխարէնն էր պահանջում: Ես էլ 'ի հարկէ 'ի վաղուց անտի ծանօթ լինելով սիրահար սրտերի մէջ տեղի ունեցած ալեկոծութիւնների հետ, փոխարէնը յայտնեցի, կրկնապատկելով, որով նա իւր ներկայ և ապագայ երջանկութիւնն էր եզրակացնում: Ինչ և իցէ. անցածն անցել, զնացել է, նա ինձ էր սիրում, ես նրան: Ախ, ինչպիսի նամակ էր գրել նա, իմ արտասահման ուղևորուելու ժամանակ, ինչպիսի երևակայութիւններ էր արել... Դա դարձեալ Դի, նա գտնում էր վշտի, տանջանքի դռները, որոնց մէջ պիտի մտնէր, իմ ուղևորութեանս պատճառով արտասահման, որովհետև պիտի իրենից բաժանուէի:— Հապա նա չէր ուզում գուք բարձրագոյն կրթութիւն ստանաք. —ինչպէս չէ, ուղումէր, բայց սիրոյ անջատումն էր այդ գլխաւոր շարժառիթը:— «Անհո՛ւն և անսահմա՛ն կարօտ կ'զգամ. կեանք իմ, բացականջում էր նա նամակում, դու այնտեղ կրտանջուես սիրոյ կարօտ զգալով, ես այստեղ.

բայց շատ հաւանական է որ դու գտնես այն-
տեղ սրտիդ մի ուրիշ ցանկին, և նրան
յայտնես և քո ուրախութիւնը և վիշտը և
տանջանքը և բերկրանքը, այն ժամանակ ինձ
մոռացման կ'տաս: Բայց երբէ՛ք, երբէ՛ք վը-
կայ է Սատուած, որ քեզանից ես չեմ ան-
ջատուիլ հոգեկան տեսակետից, այլ քո ա-
նունը ընդ միշտ անմոռաց, անջնջելի կ'մնայ
իմ սրտի խորքում: Ո՛չ ճակատագիրն իւր
խիստ հարուածով, ոչ սրտակաշկանդ ծնող-
ներն իրենց սպառնալիքներով, երբէք չեն
կարող ինձ քեզանից բաժանել: Այն ժամանակ,
երբ դու այլ ևս այստեղ չես գտնուիլ, — «ցե-
րեկը մութ է շրջում արեգը, գիշերը թաց
աչքիս քունը մօտ չէ գալիս» կ'շջնջամ ես:
Բայց ոչինչ, գնա՛ կըթուիր, բայց մի մոռա-
նար ազգութիւն և հայրենիք.

Ա՛խ, որքան անկեղծ, վեհ զգացմունքներ,
սրբազան գաղափարներ էին պարունակվում
նրա ինձ ուղարկած նամակների մէջ. նա սի-
րում էր ազգ, հայրենիք, եկեղեցի և մարդ-
կային այն բոլոր իրադործուած իդէալները,
որոնք միմիայն ճշմարտութեան, ազնվու-
թեան, լուռաջողիմութեան և հայրենասիրական

տէնդէնցիայի մէջ են խորասուզուած: Այ՛ն,
նա սիրում էր, ինձ էլ ստիպում էր որ սիրեմ:
Ա՛խ, բոլորն էլ սիրաբոբբօք սրտից էին բղխ-
ած: Բայց հեռու, հեռու անցեալի դառն լի-
շողութիւններ, հեռու ինձանից և նա չկա-
րողանալով զսպել իրեն, ներքին տանջանք-
ներից բաբախող սրտի մէջ տեղի ունեցած փո-
թորիկը ստիպեց նրան ծխել և ծխախոտի ծու-
խը հանելով քթից, դարձաւ ինձ. — պարոն,
ես այլ ևս չեմ կարող պատմութիւնս շարու-
նակել, խօսելու ոյժ չկայ. գնանք տուն, իսկ
եթէ շարունակութիւնն էլ ցանկանում էք ի-
մանալ, մի ուրիշ անգամ, ես համաձայնու-
եցայ: Պարոնը գէպի Սոլուակ դարձաւ, իսկ ես
Սուշտայիդի լայն փողոցներով շտապ շտապ
քայլերս առաջ դրի գէպի առանձնասենեակս:

Բ.

Երկու շաբաթ անցել էր այն օրից, երբ
ես բաժանուեցի պարոն Սամուէլ Նորիկեանից.
բայց նա ինձ չ'երևեց: Առանց հրաժեշտ տա-
լու հեռացայ Թիֆլիսից, թէպէտ և նրա պա-
տմութիւնը ինձ համար հետաքրքրական թու-
աց: Կիւրակի էր: Ես բոլորովին անծանօթ լի-
նելով Երևանցիների հետ, մտայ սենեակ, ա-

ուայ թուղթն ու գրիչն և Սամուէլ Նսրիկեանի հասցէին ուղղած մի նամակ գրեցի որպէս զի նա իւր պատմութեան շարունակութիւնը գոնէ նամակներով հաղորդէ: Երկնքում զիգուեւ էին ամպերն. անձրեւը տեղում էր. թռչունները յաճախ մի ծառի ճիւղից միւսըն էին անցնում ծըլվլալով, ապահով տեղ որոնելու համար: Տեղական այգիներն ողողվում էին անձրևների տակ, փառաբանելով Արարչին, որ իրենց վաղուցուան ծարաւը յագեցրեց: Ես շատ տխուր էի: Տխուր էի մանաւանդ այն պատճառով որ, կցկտուր լուրեր էին կարկուտի պէս տեղում ուղարկած նամակներէս պատասխանների մէջ—**Թէ**—Տաճկահայաստանում այսպէս են անում, այնպէս են անում, տանջվում են, մաշվում են և այլ բազմատեսակ թշուառութիւններ, որոնք բազմատառապ Հայաստանի խորքերում տեղի էին ունենում: Միւս կողմից՝ սիրատենչ սրտումս զիգուած վշտերը փարատաղի բացակայութիւնը, որի տեսութեան անհուն և անսահման կարօտ էի զգում: Տեսնում էի ինչպէս եղբայրներս մայր Ռուսիայի հովանաւորութեան տակ պատասպարվում են ազատ, ապահով, իսկ տառապեալ արեւելքում՝ տանջվում, տոչոր-

վում են, հայրենական գերեզմանների վերջին բեկորներն անգամ գրկելով: Նամակիս մէջ բացատրեցի իմ օտարտի դրութիւնն և որի պատասխանն այն պիտի լինէր որ՝ պատմութիւնը շարունակ է: Հէնց որ ծրարի ճակատին եօթը կոպէկանոց մարկայ կայքի և հասցէն գրեցի, իսկոյն ծառայիս կանչելով պատուիրեցի որ շուտով փոստը ձգէ, իսկ այնուհետև անհամբերութեամբ սպասում էի պատասխանին: Մի շաբաթից յետոյ, ես ստացայ պարոն Սամուէլ Նորիկեանից մի նամակ և մի փոքրիկ տետր, ուր գրուած էր Սաթենիկի կեանքն ու գործերը, աւելացնելով որ միւսն էլ կուղարկէ:

Ա.

ՕՐ. ՍԱԹԵՆԻԿ ՊԱՆԴԻՍԵԱՆ

Օրիորդ Սաթենիկ Պանդխտեանը բնիկ Թիֆլիսցի է, ուր ծնուել, սնուել ու դաստիարակուել է: Նրա հայրը—Ստեփան աղան պարապում էր վաճառականութեամբ, ունէր ահագին հարստութիւն, զանազան զիպուածներում ձեռք բերած: Սակայն ինչպէս Հայկական առածն է ասում, «բամու բերածը

քամին կ'տանի» և այդպէս էլ եղաւ: Աղքատութեան ծանր հարուածի տակ ընկած նա տանջուեց, չկարողացաւ երկար ժամանակ համբերել և երկար մտատանջութիւնից յետոյ կնքեց մահկանացուն: Նրա մահուանից յետոյ մնացին՝ կինը և երեք որդին, որոնցից ամենամեծը Սաթենիկն էր, միւսները՝ տղաներ—7, 9 տարեկան, որոնք շուտով մեռան: Ուրեմն մնաց Սաթենիկը իւր մօր հետ: Սաթենիկի մասին պիտի պատմեմ ձեզ, որ ամենա կարեւորն է, ցոյց տալու համար նրա կեանքը և գործունէութիւնը: Ահա նրա ուղարկած նամակը, որն ինձ ծանօթացրեց օրիորդի կեանքի և գործունէութեան հետ:

. Սամուէլ Նորիկեան,

. Թէ ինչպիսի տրամադրութեան մէջ եմ գտնվում ես, այդ կարծեմ աւելորդ է այստեղ լինել, այն ևս ոչ թէ նիւթական կողմերի սղութեան պատճառով, այլ՝ մի ուրիշ: Ես չեմ լինում թէ սրանից քանի տարի առաջ սովորում էի տեղիս երկդասեան ուսումնարանում, ուր մեծ յառաջադիմութիւն և բնդունակութիւն ցոյց տալով, տրուեցի գիմնազիայ: Այստեղ ևս ուսուցիչներն և ուսուցչուհիներս տեսնելով որ ես բացի դասերից պա-

րապում եմ այլ և այլ գրքերի ընթերցանութեամբ, մեծ ապագայի են սպասում: Այդ ընթերցանութիւնը մեծ զարկ է տալիս կուսական սրտիս: Լինում է որ ժամերով նստած լուռ, մտածում եմ, և յանկարծ աչքերիցս հոսում են արցունքի կաթիլները, որոնք յորդահոս առուակի նման թափվում են դէմքիցս և ողողում առաջս դրած գիրքն:

Այդ նրանից է որ ես տեսնում եմ հայ կնոջ թերութիւնները: Անցեալ օրն ուղեցի Գերցիգի՝ «կինը Փիզիքական, աղտաբանական, հաճոյական յարաբերութեանց մէջ», սակայն ինձ արգելեցին, այսպիսի գրքեր կարդալ: Նոյնպէս և «կանանց հարցերի մասին»: Կանանց մասին միայն այսքանը գիտեմ որ՝ «կուսական ոգիները երկնքից իջնող ծաղիկներ են. դոքա ձիւնի պէս սպիտակ են և գեղեցիկ որպէս շուշանը, բայց կոպիտ ոտքը յաճախ ձգում է դուրս կենսական աղտոտութեան մէջ»: ասում է Ժան Պաուլը: Շաբաթը երեք անգամ գնում եմ հայ վարժուհուս մօտ, որը բացատրում, սովորեցնում է ինձ այն բոլորը, ինչ որ ինձ համար դեռ ևս անծանօթ է: Նա ինձ ծանօթացնում է կեանքի հետ, մանաւանդ կանացի թուլակազմ իդէալների հետ. բայց չէ

որ ես էլ եմ կին գառնալու.... Սհա թէ
ինչն է ինձ ստիպում արտասուելու. կեանքը
որպէս տասն երկու գլխանի վիշապ, ինձ իւր
լայնարձակ ժանիքների մէջ ձգած տանջում է
մինչեւանգամ պատրաստի մնալով, չաւիտենից
խորխորատը ձգելու, եթէ կանոնաւորապէս
չ'զարգանամ, ձեռքիս չ'բռնեմ այն վսեմ իդէ-
ալական դրօշակը, որի վրայ դրօշմուած է
„émancipation de femme“, *) որի առաջին եր-
գողն եղաւ Ժորժ Զանդն, իւր երկասիրու-
թեանց մէջ: Ես տասն և եօթամեայ հասա-
կիցս սկսած պարապում եմ ընթերցանու-
թեամբ, որից տեսնում եմ շատ և շատ փո-
փոխութիւններ են տեղի ունեցել անցեալի և
ներկայի մէջ, կնոջ իդէալական զարգացման
վերաբերմամբ: Լուսաւորեալ Եւրոպան այժմ
իւր բազուկները լայնարձակ բացած, ամուր
բռնել է վերոյիշեալ դրօշակն, ասելով թէ
ինչպէսով կարելի է այդ վսեմ իդէալական կո-
չումն ի կատարածել: (Տեսնում ես, չ'ասես
թէ գիմնագիտակաները բացի դասեր անգիր
անելուց, ուրիշ ոչինչ չը գիտեն, այլ, այսպիսի
բաներ էլ եմ սովորել:)

*) Կանանց ազատութիւն:

Սիւան ինչ է անում այդ մասին: Պէտք է ա-
սել որ շատ է ցանկանում ծանօթանալ նա
և մեր լրագրութեանց, հեղինակների հետ,
անշուշտ որոնցից և կախումն ունէ մարդկային
իդէալական զարգացումն ու բարգաւաճումը:
Գգրութիւն.... Սաթենիկ Պանդ.

Պարոն, Սաթենիկը մեծամեծ խոստում-
ներ է անում, տեսնենք, ահա քեզ երկրորդ
գործը, նրա օրիորդական ասպարիզում:

Բ.

ՍԱԹԵՆԻԿԸ ՈՐՊԻՍ ԱԶԳԱՍԻՐ:

Թէ ինչ նպատակի է ծառայում Սաթենիկի
վսեմ իդէալը, այդ դեռ ևս անյայտ է, այս-
քան միայն կասեմ որ, նա կարդում է (իսկ
թէ որտեղից) արտասահմանում հրատարակու-
ող հայ լեզուով լրագիրներ.

.
.
.

Նրա մէջ արմատացել են հայրենասիրական
զգացմունքները, իդէալները և նա ծանօթա-
նում է հետզհետէ ազգային և եկեղեցական Մ
պատմութիւնների հետ: Նա այնտեղից բա-
ւական տեղեկութիւններ ունէ հաւաքած հայ

կեանքից, որոնք իբրև սրբազնագոյն իրեր պահ-
վում են նրա մատապարտի մէջ: Նա սիրում է
ազգ, եղեղեցի, հայրենիք, բայց ոչ այնպէս՝
«Ազգ և հայրենիք, պարծառնք և պատկ, կրկ-
նում են նոքա որպէս մի թուլթակ»: Նա սի-
րում է կարգաւորական հասարակ այնպիսի գրքեր,
որոնք գլխաւորապէս ազգի ցաւեր, վշտերն են
ամփոփում / մէջ, ինչպէս «Աւոնի վիշտը»,
անգիր է սովորել — «բայց դուք ո՞վ յալածառ
և շրնորհալի հինգ երորդ դարի հայոց աղջիկ-
ներ, քանի օրհնութիւն խոստովան սրտի, ձեզ
անկեղծաբար բերել եմ նուէր...» Նա աշխա-
տում է ~~կարգաւորական~~ իւրացնել այն բոլորը, որոնցով
կարող էր մի որևէ կերպիւ գործել յօգուտ
ազգային բարօրութեան: Մի օր, երբ առաւօ-
տեան արշալոյսը նոր ողջոյն տուեց կենսատու
բնութեան ժպիտներին, գնացի Սաթենիկի
մօտ, գիտենալով որ նա անշուշտ տանը կ'լի-
նի կայսերական տօնի արձակման առիթով / և
նա տանն էր: Ես մօտեցայ, ողջունեցի, մայ-
րը տանը չէր: Նստեցի աթոռի վրայ և նա
էլ մօտեցնելով մի աթոռ ինձ, նստեց — Սա-
թենիկ, զիմեցի ես նրան, քնչով ձեր գոյնը
այդպէս փոխուել, այլագուռու ել է, միթէ
մի որևէ կերպով դուք ճնշվում էք վշտի

ժանիքներից, խնդրեմ յայտնէք: — Ես երեք
թէ չորս օր է վերջացրել եմ Եղիշէ վարդա-
պետի պատմութիւնը, այդ գիրքն ինձ այն-
պէս գրաւեց, այնպէս կախարդեց, որ եր-
կար ժամերով խնկարկում էի այդ անմահ
քերթողի հեռուում հանգչող նշխարներին:
Տեսայ որ մեր ազգի մէջ ևս եղել են դաւա-
ճաններ, անմիաբաններ, և այնպիսիք, որոնք
իրենց հայրենիքի ազատութեան և անկա-
խութեան և կրօնը հաստատուն պահպանելու
համար արեան վերջին կաթիլն անգամ թա-
փել են, զիմադրելով հակառակորդին...
Քանի որ թերթում էի գիրքը, այնքան իմ ա-
ռաջ ներկայանում էին ալետանջ հայրենիքիս
խոցերը, վշտերը, տանջանքները: Նրա սեն-
եակը զարդարուած չէր Եւրոպական կահա-
րասիներով. կային քանի մի աթոռներ, մի
զրասեղան, որի վերայ դարսուած էին բաւա-
կանաչափ գրքեր — թէ հայերէն, թէ Ռուսե-
րէն և թէ ֆրանսերէն: Կախուած էին պա-
տից՝ Երջանկայիշատակ Ներսէս Մ. Աշտա-
րակեցի, Ստ. Նազարեանի, Միք. Նալբան-
դեանի և այլ նշանաւոր անձանց պատկեր-
ները: Սաթենիկն ինձ պատմեց՝ լսելով թէ

որտեղից է տեղեկութիւն ստանում Տաճկահայաստանի մէջ տեղի ունեցած դէպքերից, թէ՛ Մշուհի մի աղջիկ ինչպէս որ՝ թիֆլիս ընկնելով, տեղական գիմնազիայ մտաւ, ուր մեծ յառաջադիմութիւն ցոյց տալով, ստացաւ աւարտման վկայագիր և քանի մի ամիս մնալով հայրենիքում, ինձ այնտեղից տեղեկութիւններ է հաղորդում և շուտով պիտի ուղևորուի արտասահման ուր պիտի կատարելագործուէ և ապա այնտեղից գալ հայրենիք, նրա վշտերը դարմանելու համար։ Գուհատուելուս պատճառմայն է որ, գիշերները շատ եմ պարապում։— Բայց քնչով, չի կարելի հարցնել, դիմեցի ես օրիորդին։— Նախ դասերով, ապա ընթերցանութեամբ և ապա մտադրադութեամբ։— Բայց ի՞նչ էք մտածում։— Դարմանելու պայմանները բանալու միջոցների մասին։— Ե՛հ, թողէք օրիորդ ալդ մտքերը, բան չունէք... Սաթենիկը մի լաւ նայեց երեսիս և ժպտաց։ Դրանից յետոյ մենք բաժանուեցինք։

ՍԱԹԵՆԻԿԸ ՈՐՊԷՍ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ։

Շքեղ Պառնատի գլխին կանգնած, Սաթենիկը եօթը քոյրերից ստացել է այն վսեմ

իդէալական կոչումը, որն է «բանաստեղծ» որով նա իւր քնարական մեղմիկ ձայների հնչիւններով կարող է իւր վաղուցուան ցանկութիւններն ՚ի կատար ածել, նա ընտրել է երկու թեմա,— հայրենական և սիրոյ — իդէալներ արծարծելու համար հնապաշտ Ասիայի հայ ժողովրդեան սրտում։ Նա շարադրում է կամ թարգմանում է գողտրիկ ոտանաւորներ, որոնց մէջ պարունակվում են վսեմ գաղափարներ. ես շատ եմ կարգացել նրա գրուածներից և ահա իբրև նմուշ, առաջ բերեմ նրա վերջին գրուած երկու ոտանաւոր. մինը՝ «Հայրենիք» միւսը «Սէր»։

* *

Ասացէք ինչ ու ծեր Աւարայրը
Տխրագին սգում, լալիս է ողբում,
Միթէ ճնշում է նրան ծանր բեռը,
Որ այդպէս մեղմիկ արցունք է թափում։

Միթէ... բայց յանկարծ խօսքերիս մէկ մէկ
Գալիս են կարծես պատասխան տալու,
Ազգի ցաւերը նրանն են այդպէս սէգ
Արցունք է թափում վիշտն ամօրելու։

* *

Որպէս փոթորիկն անեղ ուղեանում
Վեր վար է անում, շանթեր արձակում,
Այդպէս իմ մատաղ, վշտալի սրտում
Սիրոյ փոթորիկը յաճախ պատահում:

Այո՛, սիրում եմ, որպէս իմ սրտում
Բուն է դրել սէրը իւր լայն թևերով,
Եւ ես ամեն ժամ եմ երկրպագում
Աֆրօդիտ էին իմ բոլոր ուժով:

Ահա նրա քանաստեղծութիւններից իւրեր
օրինակ:

ՍԱԹԵՆԻԿԸ ՈՐՊԵՍ ՃԱՐՏԱՍԱՆ.

Մի քանի հայ օրիորդներ թիֆլիսում
ներկայացում տունին. այդ տեղ էր նաև օրի-
որդ Սաթենիկը: Նա շատ վաղուց ցանկու-
թիւն ունէր ամբիոն բարձրանալու և այնտե-
ղից իւր սրտում գիշուած զգացմունքները մի
առ մի արտաբայտելու հայ ժողովրդեան: Վեր-
ջապէս եկաւ այդ ցանկանալի ժամը և մեր
Սաթենիկը բարձրանալով ամբիոն, փոքր ինչ
կարմրեց և բացեց կարմրագեղ շրթունքները—
Տե՛ա՛րք և տիկնայք, Այսօր ես ցանկանում եմ
ձեզ մի քանի խօսքով ասել թէ հայ ազգը
անցեալի և ներկայի մէջ որքան փոփոխու-

թիւն է կրել, երկար տարիների ընթացքում:
Լուսաւորեալ Եւրոպայի շնորհիւ, նրա աջակ-
ցութեամբ: Մենք այժմ ունենք լրագրու-
թիւն, պարբերական հրատարակութիւն թէ
արեւելեան թէ արեւմտեան բարբառներով:
Որպէս կամուրջ, Լուսաւորեալ Եւրոպայի գի-
տութիւններից արծարծու ել են Ասիայի խոր-
քերը: Եւրոպայի լոյսը թափանձեց նաև Ա-
սիա: Եւ այսպէս խօսելով, ակնարկեց հինգ
երրորդ դարու գրականութեան բազմաշխատ
մշակներին: Մովսէս Խորենացուն, Ղազար
Փարբեցուն, Եղիշէին, մինչև հասաւ Ստե-
փաննոս Նազարեան, նրա գործունէութիւնը
Հայ ասպարիզում, «Հիւսիսափայլ» հրատա-
րակութիւնը: Խաչատուր Աբովեանն և իւր
«Վէրք Հայաստանի» ողբերգութիւնը, Միքա-
յէլ Նալբանդեան եւ իւր «Ազատն Աստուած»
երգը, Գամառ քաթիպայ և իւր «Մայր Արաք-
սի» և այլ և այլ գողտրիկ բանաստեղծու-
թիւնները: Եւ «Հիւսիս» հրատարակութիւնը
«Մեղու Հայաստանի», Աբգար Յովհաննիսեանի
«Փորձ» և Գրիգոր Արծրունու տաղանդաւոր
«Մշակ» լրագրով վերջացրեց իւր ճարտասա-
նութիւնը, աւելացնելով որ՝ հետզհետէ ա-
ռաջագիմում ենք և ոչ թէ յետադիմում, ինչ-

պէս միւս մեր ընկերակիցները: Թատրոնական սենեակում բուռն ծափահարութիւններից ալն-պէս աղմուկ բարձրացաւ որ, եթէ շուտա-փոյթ լռութիւնը չէր տիրել, փողոցներից օգ-նութիւն կ'գային, կասկածելով մի որեւէ, է վրտանգից: Այսպէս, իւր սրտում դիզուած իդէալները միառմի արտափայլեց հայ ժողո-վրդեան առաջ և հեզ, խոնարհ գլուխ տալով իջաւ և նստեց ինձ մօտ. ես շնորհաւորեցի կատարեալ յաջողութիւն ունեցած ճարտասա-նութեան համար. նա շնորհակալութիւնը յայտնեց ժպտալով: Այդ առաջին անգա-մը չէ, մի անգամ էլ ուսումնարանի բարե-լիշատակ Հիմնադրի մահուան տարեդարձի տօ-նին կարգաց իւր գրած ճառը, ուր բացա-տրուած էին հիմնադրի կեանքի հայեացքները, որոնք գլխաւորապէս Կենդրոնացած էին ազ-գային իդէալների, նրանց բարւոքման և բար-դաւաճան վրայ: Եղբայր, կատարեալ յաջո-ղութիւն ցանկանք ազգանուէր մատաղ օրիոր-դին:

ՍԱԹԵՆԻԿԸ ՈՐՊԷՍ ԹԱՐԻՄԱՆԻԶ:

Մատաղ օրիորդ Սաթենիկ Պանդխտեանը շատ վաղ է իրեն նուիրում հասարակական

շահերի ձգտումներին: Նա սկսել է պարապել Գէօթէի, Շէքսպիրի, Շիլլերի, Կանտի, Հեր— ֆերտի, Վամարտինի, Բիռանտէի, Լորդ Բայրօնի երկասիրութեանց ընթերցանութեամբ: Մի ան-գամ էլ Սօբրանիայում օրիորդների հետ զբօս-նում էր. ես հեռուում կանգնած էի: Նա ընկերուհիների հետ յանկարծ նստեց նոյն տեղի աթոռներից մէկի վրայ և խնդրեց որ ուշադրութիւն դարձնեն իրեն թարգմանածի ընթերցանութեան վրայ: Նախ սկսեց Պուշկի-նից թարգմանած ոտանաւորը կարդալ:

—

«Զեզ սիրումէի, շատ է կարելի
Սէրը հոգուս մէջ բնաւին չէ մարել,
Թող չ'վրդովէ նա ձեզ աւելի,
Ես ձեզ ոչնչով չուզեմ վշտացնել:

Զեզ սիրում էի անխօս, յուսահատ,
Եւ երկշոտութեամբ, նախանձոտ, տանջուած.
Սիրումի ալնպէս անկեղծ, մեղմորէն,
Որ ալպէս ուրշից սիրուես՝ տալ քեզ էն:

Կարգաց նաև մի կտոր թարգմանու-թիւնից, որ վեցրած էր Ռուսաց բոմանխտ-ներից: Ընկերուհիները յաջողութիւն ցանկա-ցան, իսկ ինքը յայտնելով իւր խորին շնոր-

Հակալուծիւնը, յայտնեց որ աւելի ևս շնոր-
հակալ կլինի այն ժամանակ, երբ փող Հա-
ւաքեն հրատարակելու, սակայն մի քանիսը
համաձայնուեցան, մի քանիսը՝ ոչ: Ես նրան
մօտեցայ: Նա ժպտաց:— Սաթենիկ, ինչ զբա-
ղուելու ժամանակ է, զբօսնեցէք:— «Այժմ
այնքան ինձ հետաքրքրութիւն չի պատճա-
ռում զբօսելը, այլ գրականութեամբ պարա-
պելը: Ես այժմ թարգմանութիւններ եմ ա-
նում Ռուսաց յայտնի հեղինակներից:— Սա-
թենիկ, ինչ՞ ձեր ժամանակն է գրականու-
թեամբ պարապելու, հօ գիտես որ անաչառ
կրիտիկաները կ'զգզզեն...— Սաթենիկը ժպ-
տաց ըստ սովորականին: Մենք անցանք այն
առանձնասենեակը, ուր տանցեվատ էին ա-
նում:— Յաջողութիւն եմ ցանկանում, Սա-
թենիկ, գիմեցի ես.— շնորհակալութիւն, պա-
տասխանեց վսեմաշուք օրիորդը կարմրելով:
Հնչում էին երաժշտական փողերը. ոմանք
զբօսնում էին, ոմանք նստած խօսում, ոմանք
պարում: Ինչ և իցէ. գիշերուան ժամի 11 1/2-ին
միմեանցից բաժանուեցինք: Պարոն, այս, որ
ուղարկել եմ ձեզ, տեղեկութիւն հաղորդելու
Սաթենիկի կեանքից, վերցրած է իմ աշակեր-
տութեան յիշատակարանից, ամեն անգամ,

քանի որ նրան կամ տեսել եմ, կամ հետը
խօսել, յիշատակարանումս նշանակել եմ, որ
չ'մոռանամ:

Ձ.

ՍԱԹԵՆԻԿԸ ՈՐՊԷՍ ԴԵՐԱՍԱՆ:

Հայ օրիորդները թիֆլիսում երկրորդ ան-
գամ ներկայացում տուին, որ մեծ յաջողու-
թիւն ցոյց տուին, իրենց ցանկութիւնը յա-
ջող իրագործելու համար: Այդ տեղ էր և
Սաթենիկը: Նա մեծ եռանդով կատարեց իւր
դերը. այնպէս էր տրամադրուած իւր ոտան-
ձնած դերի հոգեկան տեսակէտից որ, ամբոխը
ապշութեամբ նրան էր նայում և ապուշի-
նման զննում նրա իւրաքանչիւր շարժումը
և բազմազան դատողութիւններ անում: Դար-
ձեալ ծափահարութիւններ, դարձեալ կեցցե-
ներով պսակուեցաւ: Կեցցէ հայ տաղանդուհի,
կրկնենք նաև մենք. Նա դարձեալ հեզ, խո-
նարհ, գլուխ տուեց ժողովրդին և ընծայ
ստացաւ մի թանկագին իր: Այսքանը որ, նա
ուրախ է, կարծեմ ամենայն տեղ յաջողու-
թիւն ունենալու համար, թէ՛ ամենայն օր
ինձ պատահելու համար: Հանդիսականները

մեծ ուշադրութիւն են դարձնում դրա վրայ, որ նա մեծ ապագայ է խոստանում: Ահա արանով վերջացաւ առաջին տետրակի պատմութիւնը: Նամակ ուղարկեցի որ երկրորդը ևս ուղարկէ: Երկրորդը ստանալուն պէս անյապաղ կ'ուղարկեմ ձեզ, շարունակելով պատմութիւնս, ապա թէ ոչ՝ եթէ պատմութիւնս կիսատ մնայ, հոգիս էլ կիսատ կըմնայ:

Գ.

Պարոն Սամուէլ Նորիկեանի պատմութեան ինձ համար հետաքրքրական լինելու պատճառն այն էր, որ ես թափառական հրէայի պէս մերթ հաւաքարի նեղ, մերթ Մուշտալիզի լայնատարած փողոցներում բնակվելով և շրջելով, շատ ու շատ անգամ լսել ու տեսել էի հայ ժողովրդեան սրտերում արմատացած սնոսիապաշտութեան նախապաշարմունքների և մանաւանդ որ այդ պատմութիւնը հենց այդպիսի սիստեմային էր պատկանում: Ես ցանկանալով այդ պատմութեամբ աւելի լիազօր դադափար կազմել ժողովրդեան հաւատի վրայ, ըմբռնելու նրա էական մասերը, յաճախ նամակներ էի տեղում պարոնին իւր պատմութեան շարունակութիւնը շուտա-

փոխ Վերջացնելու, որ ինձ գիշեր ու ցերեկ տանջում էր այն վիշտը, թէ այդպիսի օրիորդի վախճանն ինչ է լինելու: Պարոն Սամուէլ Նորիկեանը չ'նայելով որ գործ էր գտել և ազատ ժամանակ չ'ունէր ցանկութիւնս 'ի կատար ածելու համար, սակայն իւրաքանչիւր ազատ րոպէն անգամ ապօրինի չ'անցնելու համար, շարունակում էր իւր նամակագրութիւնը, որոնց մեզ ընդարձակորէն պատմում, բացասում էր օրիորդ Սաթենիկ Պանդխտեանի կենաց և գործունէութեան լայնարձակ ձգտումների վսեմութիւնը, շատ անգամ աւելացնելով որ՝ մեր օրիորդների մէջ իւրացուէին այն բոլոր դիսցիպլինայական իդէալները, որոնք գործում են յօգուտ ազգային բարօրութեան, բարգաւաճան, մարդասիրական զգացմունքների զեկավարութիւնը ստանձնելով: Երկրորդ տետրակն ևս ստացայ, ուր դարձեալ ըստ սովորականին երկարօրէն բացատրում էր և պատմում, սակայն այլ և այլ դիպուածների շնորհիւ, ինչպէս և նախըթացները, այստեղ լիովին առաջ չեմ բերում, միայն այնպիսի տեղերը, որոնք պիտանի կ'լինին: Ահա երկրորդ տետրի բովանդակութիւնը:

Է.

.... Սաթենիկ Պանդխտեանը գիմնագիտական ուսման ընթացքը վերջացնելուն պէս, անպաճոյճ տեղ ստացաւ ուսուցչութեան պաշտօն վարելու իրաւունքը: Նա մեծ խնամք էր տանում աշակերտութիւններէ վրայ. հարուստներից փող էր հաւաքում և այդ հաւաքած գումարով խեղճերի համար կամ շոր էր գնում կամ ուսումնարանական պիտոյքները հոգում: Նա ուսուցչութեան ծանր պաշտօնը ստանձնելուն պէս, առաջին օրից չ'զաւաճանեց այն իղէալին, որն ամենախորին զգացմունքով ողջունում է, պաշտպան կանգնելով՝ բաղդազուրկ մարդոց պաշտպանողներին: Նա աշխատում էր կարողացածին չափ աշակերտութիւնների մէջ մրտցնել ազգասիրութեան զգացմունքները, նրանցից ապագայի համար պատրաստելու լաւ մայրեր, դաստիարակներ, մատաղ սերնդի բարւոքման համար:

Ը.

.... Ինչպէս առաջ ևս ձեզ յայտնեցի, օրիորդը ինձ շատ էր սիրում, 'ի հարկէ ես էլ նրան: Նա գիմնագիտական, ես գիմնագիտ,

ինչ հաւատ կայ կասկած յարուցանելու որ, միմեանց չէինք սիրիլ: Նա գեղեցիկ էր, ես գեղեցիկ, միմեանց յարմարվում էինք: Ես որ պէտք է ուղեորուէի արտասահման, նրան դեռ ևս պակաս էր երկու տարի, ուսման ընթացքը վերջացնելու: Այստեղ աւելորդ յիշել թէ ինչ նամակագրութիւններ ունէինք, քանի որ ձեզ ևս յայտնի կ'լինի սիրահար սրտերում տեղի ունեցած ալէկոծութիւնները: Հենց որ հասաւ այն օրն, երբ վերջին մնաս բարեւը պիտի ասէի, նա վզովս ընկաւ. ես երկար ժամանակ չ'կարողացայ նրանից բաժանուել. նա անդադար համբոյրներ էր դրօշմում գէմքիս. — Դուք գնում էք, Սամուէլ, աւանդ... վերջապէս մենք բաժանուեցինք միմեանցից: Միւս օրը կայարան հասնելուն պէս, աչքովս ընկաւ Սաթենիկն, որը կանգնած էր հեռուում, անթարթ աչքով չորս կողմը դիտելով: Նա մօտեցաւ ինձ. դարձեալ հրաժեշտ և մի քանի ըուպէից յետոյ, ես անյայտացայ նրա գեղաչեալ գէմքի հայեացքներից: Մի քանի վերստ անցայ և առնական սիրտս բեկբեկուեց, տատանուելով սիրոյ ահեղ ովկիանի մէջ — կեանքի ալեծովի մրրիկների գրկում: Առաջ եկան այլ և այլ յիշողութիւններ ան-

Հուն և անսահման տանջելու համար: Աւագ... սարսափելի դիպուած, արտասուելի արտայայտութիւն — «Սիրոյ անջատումն»: Յիշում էի մեր նոր ծանօթութեան ժամանակ տեղի ունեցած սիրային խօսակցութիւնները, համբույրները, վարդեայ փնջեր ձօնելը, մայիսեան գեղեցկավառ գիշերներին զբօսները աստեղազարդ երկնակամարի տակ, հովհար քամու շուրիւնը: Ախ. ես տանջվում էի... Այլ ևս չ'կարողացայ ինձ զսպել և արտասուքի կաթիլները ցայտեցին աչքերիցս: Ես անմոռունջ նայում էի ինձ նայող մարդկանց, որոնք անթարթ աչքով նայում էին ինձ, ինչպէս ես երեխայի նման հեկհեկում էի: Նրանցից անանշուշտ մի քանիսը կարող էին եզրակացնել իմ արտասուքի պատճառը, գիտենալով և տեսնելով որ գիմնագիական կրթութիւն ստացած եմ և հայրենիքիցս անջատվում եմ, եթէ չեմ սխալվում, այդ մարդիկ կարծում են թէ հայրենիքից անջատուելու համար է... Արտասահման հասնելուն պէս, օրիորդ Սաթենիկին նամակ ուղարկեցի, նա ինձ պատասխանեց, լայտնելով իւր սուրբութիւնը, աւելացնելով որ՝ այժմ հաստատ հաւատ եմ բնծայում այն խօսքերին, որ դուք գրել էիք—

«Զեզ սիրում եմ»: Այդ նրա համար էր որ, ես լայտնել էի ցանկութիւնս, թէ՛ աւարտելուն պէս հետը կ'ամուսնանամ: Նա իրեն երջանիկ և ուրախ էր զգում, միայն թէ ուխտադրուժ չ'լինիմ: Անցան երեք թէ չորս ամիս, բայց ես նամակ չ'ստացայ Սաթենիկից, թէպէտ ես յաճախ ուղարկում էի, բայց նա չէր պատասխանում: Բազմազան երազներ ինձ տանջում էին, տոչորում. մի՛ գուցէ նա ինձ մոռացաւ, մի՛ գուցէ դաւաճանեց, և հազարաւոր մտքեր սիրտս ու հոգիս կաշկանդած տանջում էին: Նոր էի լիշում թէ որքան դժուար է սիրոյ բացակայութիւնը, որքան դառը, ցաւալի է անջատման ժամը, րոպէն, վայրկեանը: Ընդունուել էի գիւղատնտեսական ճեմարանում, շատ օրիորդների հետ էի ծանօթացել, բայց նրանցից ոչ մէկը չ'էր կարողանում ամոքել իմ վշտերը, որովհետեւ «Աղջիկն էլ օտար, օտար և լեզուն»:—Որքան ոյժերս թելադրում էին, այնքան ես աշխատում էի ճեմարանումն ևս յառաջադիմել: Վերջնական քննութեան ենթարկուելով, յաջողութիւն ցոյց տուի և ապա ստանալով վկայագիր, ահա գործի եմ և հազարներով եմ ռոճիկ ստանում: Հայրենիք վերանառնալիս, ճանապարհ-

Հին մտածում էի—կ'երթամ, կ'տեսնեմ Սաթենիկիս, լաւ գործ կը ճարեմ, երջանիկ և բաղդաւոր կ'ապրեմ, ապա կ'ամուսնանամ Հետը: Հասայ թիֆլիս: Օրիորդից տեղեկութիւն ստացայ. նրա ինձ նամակ չգրելու պատճառն այն էր որ, մայրը, ազգականները Հեռու մղելով զանազան խոչընդոտներ, արգելաւիթներ, ուժով ամուսնացրել են աղայ Մատթէոսեանի հետ, թէպէտ և օրիորդը սաստիկ ատում էր նրան, իբրև «հայ ազգի կատաղի թշնամի» նա մանաւանդ ինքնաուխտադրութիւնը: Նա շատ էլ աղերսեց, խնդրեց, աշխատեց որ իրեն խնայեն, այդ կոպիտ վաճառականի ձեռքը չ'գցեն, սակայն սրտակաշկանդ ծնողների աչքերը կապկապել էին աղայի անբաւ գանձերը: Թէ ի՞նչպիսի ամուսիններ են եղել, այդ յայտնի բան է որ «անսէր», «կաշկանդուած»: Նախ՝ օրիորդը չէր կարող ամուսնանալ աղայիսի մարդու հետ այն պատճառով, որ նա ոչ մի տեղեկութիւն չունէր լրագրութեան, գրականութեան և լուսաւորութեան մասին: Նրանն այն էր, որ խալիսն «խաբեմ, ջիբս լցնեմ»: Երկրորդ՝ ինքը բաւականին զարգացած էր, գեղեցիկ, վալելչակազմ, իսկ նա՝ կոպիտ, անտաշ, ազեղ: Ահա նրա ամուսնու-

թեան արգելաւիթները: Այսպէս ուրեմն, Սաթենիկը գերի է դարձել մի անտաշ, կոպիտ վաճառականի, նրա անբաւ հարստութեան պատճառաւ և դարձել է տիկին Սաթենիկ Մատթէոսեան:

Թ.

ԱԻԵՐԱԿ ՏՈՒՆԸ:

Հասայ թիֆլիս: Մի օր հաւաքարի X—փողոցով անցնելիս, աչքովս ընկաւ մի գեղեցիկ, հոյակապ շինութիւն, որի գաւթի դուռը բաց էր և ինձ անչափ գրաւեց այն տեղի այգին, որ բուրաւէտ ծաղիկներով, գեղեցկատեսիլ շատրուաններով, որի ջրի կաթիլները «ցայտում էին վառ շիթեր»: Յանկարծ աչքովս ընկաւ պատշգամբում կանգնած մի նիհար կին, որ անչափ հետաքրքրութեամբ նայում էր ինձ, չգիտեմ հազած «ֆորմայիս» համար, թէ զգում էր ծանօթ ոմն: Մէկ էլ նայեցի և այդ կնոջը տեսայ դրան շեմքին և «Սամուէլ ջան» ասելով, ընկաւ վզովս և երկար համբոյրներ կնքելով գէմքիս, ասաց. «Սամուէլ, դու չե՞ս ճանաչում ինձ. — ախ Սաթենիկ... այստեղ չ'կարողացանք մենք մեզ

զսպել և ուրախութեան արցունքները ցոլացին երկուսին աչքերում: Ներս մտանք դահլիճ, երկար ժամանակ խօսում էինք այն մասին, թէ ինչպէս ամուսնացրին Սաթենիկին այդ վաճառականի հետ, յաղթելով բազմաթիւ խոջընդոտների: Երկար խօսակցութիւնից յետոյ բաժանուեցի, ուխտելով, ամեն անգամ կ'տեսնուեմ: Սկսած այդ օրից, մենք ընդ միշտ տեսնվում էինք, բայց ոչ մի անգամ մեզ աղան չ'նկատեց և եթէ նկատել էր, այն ժամանակ վայն եկել էր մեզ տարել, «մի մատը մեզը կըդառնայինք»: Մի օր վերջապէս նկատուեցինք: Թէ ինչ հետեանք ունեցաւ մեր գաղտագողի տեսակցութիւնը, յայտնի բան է որ՝ վատ: Սկսած այդ օրից աղայ Մատթէոսեանը սկսում է թշուառ աղչկան արհամարհել, հայհոյել, գլխին սպառնալիքներ թափել, սակայն նա համբերում էր, տանելով կեանքի ծանր հարուածը: Բայց մի կողմից իբրեւ երջանիկ էր զգում, որ ինչ տեսնում էր, և տխուր էր զգում, որովհետեւ այն, ինչ որ ինքն էր ցանկանում անել ինձ, ընդ միշտ անյաջող եւք էր ունենում — այն է երկար տարիների ընթացքում պարզեա՞ծ սիրոյ փոխարենը... Մի շաբաթ ես այլ ևս

չկարողացայ նրա մօտ յաճախել, այդ պատճառով նա ամեն գիշեր ինձ երազում երևում էր էր, յայտնելով իւր վիշտը, ցաւը, տխրութիւնը, ինձ չ'տեսնելու պատճառով: Մի քանի օրից յետոյ ես լսեցի որ, նրան պատահել է այն հիւանդութիւնը, որ ձեզ պատմեցի առաջ: Այն է՝ գիշերները վեր է կենում անկողնից և ձեռքն ընկածը ձգում աղայի վերայ: Ահա այս է դրա հիւանդութեան սկզբնապատճառը:

Մի քանի ժամանակից յետոյ նամակ ստացայ, որի մէջ յայտնում էր թէ Սաթենիկն արգէն կնքել է իւր երկրաւորը: Աղայ Մատթէոսեանն էլ գինարբեցութեամբ, թղթախաղութեամբ և զանազան ալլակերպ տեղեր յաճախելով, պարապելով, ձեռքն ընկածը վառնել, փչացրել, այժմ որպէս շուն, նա ընկած է աների, խանութների դռների շեմքերում և ոչ մի կողմից օգնութիւն չէ ստանում: Նրա կառուցած գեղեցիկ շինութիւնն, ուր բնակվում էր ինքը, այժմ քանդուած, փլած է, երկար անմարդաբնակ լինելուց, որովհետեւ, ով որ լսում է թէ այդ տեղ բնակուելիս են եղել Սաթենիկն ու աղայ Մատթէոսեանը, իսկոյն փախչում են, ա-

սելով որ՝ այդ տեղ բնակվում է մի Չար
Հրեշտակ, որը ցանկանալով միայնակ անցնել
իւր օրերը, լայն թեւերով խփում է նրանց,
որոնք կը համարձակուին մօտենալով իւր բնա-
կավայրին՝ հանդստութիւնը կորզել: Իսկ ում
որ նրա թիւը զիպչի, իսկոյն կամ պիտի խե-
լագարուէ, կամ լուսնոտութիւն պատահէ,
կամ մեռնի:

Վ Ե Ր Զ:

8349

ԳԻՆՆ Է Ը ԿՈՂ.

Վաճառվում է „Кавказская книжная Торговля“
Գրականություն:

2013

